

ПОДЛЕСНА Г.В.,

кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра гуманітарних і соціальних
дисциплін, Полтавська державна
аграрна академія,
м. Полтава, Україна

ІЛЬЧЕНКО А.М.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра гуманітарних і соціальних
дисциплін, Полтавська державна
аграрна академія,
м. Полтава, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ КРЕАТИВНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається зміст поняття «креативність», висвітлюються теоретичні основи показників креативності особистості, визначається місце і роль креативного мислення в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти. Стверджується, що креативність – це рівень обдарованості, здібностей до творчості, що проявляються в індивідуальному продуктивному, гнучкому мисленні, становить відносно стійку характеристику особистості, і впливає на виконання окремих видів діяльності. Проведено психологічний аналіз показників креативності у здобувачів вищої освіти в умовах аграрного закладу вищої освіти.

Ключові слова: креативність, показники креативності, здобувачі вищої освіти, особистість, здібності, професійна підготовка.

В статье раскрывается содержание понятия «креативность», освещаются теоретические основы показателей креативности личности, определяется место и роль креативного мышления в процессе профессиональной подготовки соискателей высшего образования. Утверждается, что креативность - это уровень одаренности, способностей к творчеству, которые проявляются в индивидуальном продуктивном мышлении, особенностях общения, и составляет относительно устойчивую характеристику личности. Описывается влияние креативности

на выполнение отдельных видов деятельности. Проведен психологический анализ показателей креативности у соискателей высшего образования в условиях аграрного заведения высшего образования.

Ключевые слова: креативность, показатели креативности, соискатели высшего образования, личность, способности, профессиональная подготовка.

The article describes the content of the concept of «creativity», highlights the theoretical foundations of the individual's creativity indicators, determines the place and role of creative thinking in the process of professional training of higher education applicants. Creativity is claimed to be a level of endowments, capacity for creating manifested in individual productive, flexible thinking which is the individual's relatively stable characteristic influencing the performance of certain activities. The analysis of the scientific literature has revealed that the issue of considering creativity in the context of the personality theory, systematic psychological analysis of the main indicators, parameters and criteria of higher education applicants' creativity formedness needs more detailed research. The main parameters characterizing the modern youth's creativity are as follows: 1) the individual's capacity for implementing a creative approach in the activities manifested in: the flexibility of thinking, ability to quick and effortless switching from one idea to another, generating ideas that are different from conventional ones, openness and interest in everything new, ability to make decisions in uncertain situation, not to doubt in their own conclusions and bring them to an end, searching and transformative thinking style, aspiration for inventions, creativity; 2) the ability to constantly develop creative experience, general and professional competences manifested in: the desire to improve professional competence, gain new knowledge, develop relevant skills, ability to quickly search out, acquire new knowledge in creative pursuits, expand their professional outlook, creative dissatisfaction with the level of achievement as a condition for further growth of professional competence; 3) the ability to formulate and implement a creative strategy for their own activities, which implies a stable need for systematic gaining new professional experience; the ability to independent building in-depth and systematic knowledge in the process of solving key educational problems; the ability to mobilize their own experience or quickly gain additional competence to solve an important and complex problem; the sense of

responsibility when performing creative professional tasks. To study the creativity level in modern psychology, standardized and expert diagnostic methods are used. The most common methods are empirical such as observation, interview, product activity analysis and methods of verbal and nonverbal creativity diagnosis (J. P. Guilford and E. P. Torrance), the «Completing Pictures» test (a short variation of the Torrance test adapted by A. Voronin). The psychological analysis of higher education applicants' creativity indicators in the conditions of an agrarian higher educational institution has been carried out. The development of higher education applicants' creativity is facilitated by purposeful training in the flexibility of thinking, associativity, the use of dreams, fantasy, intuition, imagination and research teaching methods. Moreover, it is still an important condition to establish the supportive creative educational and developmental environment in a higher education institution, characterized by an atmosphere of respect, tolerance, friendliness, etc., to encourage each applicant's creative work and reveal their individual characteristics. These aspects are developed by the block of humanities and social subjects that first and second year students are taught which allow to fully prepare future specialists for their professional creativity development through various methods: brainstorming, synectics method, Delphi method, project method, gaming techniques, debates, conferences, presentations, art-therapy methods and others.

Key words: *creativity, creativity indicators, higher education applicants, personality, abilities, professional training.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів реформування вищої освіти в Україні є гуманізація освітньої діяльності, спрямування навчально-виховного процесу на формування творчої особистості майбутнього фахівця, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці, з гнучким креативним мисленням, ініціативного, громадсько-активного, здатного до прогресивних змін у суспільстві й вирішення нагальних проблем державотворення. Саме тому, метою сучасних закладів вищої освіти є створення слушних умов для підвищення якості освіти, формування загальних і фахових компетентностей, розвитку професійних умінь і навичок, індивідуальних особливостей кожної особистості для її самореалізації, розкриття талантів, духовно-емоційних та розумових здібностей. Також виникнення нових професій, що стають більш комплексними, та трансформація вже

існуючих видів діяльності в різних сферах життя, зумовлюють необхідність розвитку креативності, як однієї із провідних якостей особистості, що дозволить їй реалізувати себе як фахівця не лише в конкретній галузі, але й за необхідності змінити сферу своєї діяльності. Таким чином, актуальність проблеми психологічної характеристики показників креативності у здобувачів вищої освіти є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень формування креативності сучасної особистості, визначення основних параметрів та показників даної якості, розробка методики дослідження та розвитку творчих здібностей людини розкривають у своїх працях провідні науковці й практики: В. Барко, О. Бедлінський, Н. Булка, Є. Гергель, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, О. Кульчицька, Н. Лейтес, С. Максименко, О. Матюшкін, В. Моляко, Р. Семенова, Б. Теплов, Е. Торренс, Є. Фролова, О. Шило та інші. Вони зазначають, що креативність – це інтегральна здатність особистості до творчості, для формування і розвитку якої необхідним є створення сприятливого соціального, психолого-педагогічного середовища.

Аналіз наукової літератури показав, що більш детального дослідження потребують питання розгляду креативності з позиції теорії особистості, системного психологічного аналізу основних показників, параметрів та критеріїв сформованості креативності у здобувачів вищої освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є висвітлення теоретичних основ показників креативності та проведення їх психологічного аналізу у здобувачів вищої освіти в умовах аграрного закладу вищої освіти. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні завдання: визначити сутність поняття «креативність», охарактеризувати показники креативності, дати їх психологічний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. До проблеми формування і розвитку креативності особистості неодноразово звертались як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники, та, незважаючи на це, креативність залишається недостатньо вивченою складовою людської активності. Поняття креативності набуло розповсюдження в 50-ті роки ХХ століття завдяки дослідженням американського психолога Дж. Гілфорда, який визначав креативність як процес дивергентного мислення та ввів дане поняття в психологічну науку. Він виокремив такі параметри креативності: здатність особистості до постановки проблеми; «побіжність думки», що характеризується кількістю ідей, які може продукувати суб'єкт; оригінальність, яка визначає уміння суб'єкта створювати нові ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, мислити нестандартно; гнучкість мислення, як здатність продукувати різноманітні ідеї, удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здатність до аналізу і синтезу [7].

На основі параметрів Дж. Гілфорда, Е. Торренсом були розроблені показники креативності, а саме: побіжність, що відображає здатність людини до породження великої кількості ідей та вимірюється загальним числом результатів, продуктів; гнучкість, що показує здатність продукувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, використовуючи різні стратегії вирішення завдань та вимірюється числом категорій до яких можна віднести ту чи іншу ідею; оригінальність, що характеризує здатність до продукування ідей, які відрізняються від очевидних, нормативних та вимірюється кількістю неординарних ідей, таких, що не повторюються; розробленість, що фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності та вимірюється кількістю суттєвих чи несуттєвих деталей при розробці основної ідеї [2, с.18].

Дослідження зарубіжних учених засвідчують, що прояв креативності, з одного боку, не залежить від рівня розвитку інтелекту, але з іншого – креативність обов'язково припускає інтелектуальний розвиток вище за середній рівень, оскільки лише такий рівень може забезпечити основу творчої продуктивності.

Як зазначається у сучасному тлумачному психологічному словнику: «креативність – це здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації». На думку відомого психолога А. Маслоу, творча спрямованість людини є вродженою, яка може бути втраченою під впливом несприятливих чинників середовища [5, с 225]. Академік С. Максименко стверджує, що «... креативність є глибинною, первісною й абсолютно природною ознакою особистості – це є вища форма активності, яка створює і залишає слід, втілюється. З іншого боку, креативність означає прагнення виразити свій внутрішній світ» [3, с. 65]. Незважаючи на різні точки зору, практично у всіх визначеннях креативність пов'язується з винаходом чогось нового для особистості або суспільства.

Креативність – це рівень обдарованості, здібностей до творчості, що проявляються в індивідуальному продуктивному мисленні, особливому спілкуванні, окремих видах діяльності і становить відносно стійку характеристику особистості. Креативна людина володіє більшою привабливістю у спілкуванні, вона притягує до себе людей, в її товаристві час спливає непомітно та виникає бажання якомога довше залишатися поряд з нею. Творча людина бачить інших у всій сукупності їхніх рис та властивостей, а при такому погляді люди ні кращі, ні гірші в порівнянні один з одним: вони просто різні. Тобто людина, яка виходить на рівень розвинутої креативності, більш демократична у стосунках з оточуючими. Найбільш яскравим та типовим виявом креативності вважають уяву та фантазію.

За твердженням психологів, педагогів, викладачів вищої школи, розвиток креативності повинен займати важливе місце в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти. Це досягається шляхом формування системи ціннісних орієнтацій особистості, її спрямованості на професійну й особистісну самореалізацію [6]. Для реалізації креативності потрібна інтелектуальна ініціативність, але сама креативність не обов'язкова для простої інтелектуальної діяльності. Крім того, значні знання, ерудиція іноді заважають бачити явище в іншій перспективі, приводячи до стереотипу рішення. Сформовані численні навички і способи розв'язання завдань призводять до того, що людина вже не прагне до пошуку нових самостійних та оригінальних рішень [1].

Для дослідження рівня розвитку креативності в сучасній психології використовуються стандартизовані та експертні методи діагностики. Найпоширенішими є такі емпіричні методи, як: спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності та методика діагностики вербальної і невербальної креативності (Дж. Гілфорд і Е. Торренс), тест «Завершення картинок» (короткий варіант тесту Е. Торренса в адаптації А. Вороніна).

Тест Е. Торренса «Завершення картинок» (адаптований А. Вороніним) призначений для виявлення невербальної креативності, як здатності до «породження» нового, оригінального продукту в умовах мінімальної вербалізації. Діагностичні можливості адаптованого варіанту тесту дозволяють оцінювати такі два показники креативності: оригінальність та унікальність. Пропонований варіант тесту це набір картинок із набором елементів (ліній), використовуючи які, досліджуваним необхідно домалювати картинку до деякого осмисленого зображення. У такому варіанті тесту використовуються шість картинок, вибраних із десяти оригінальних. На думку А. Вороніна, картинки не дублюють за своїми вихідними елементами одна одну та дають найбільш надійні результати [4, с. 5].

В інтерпретації цієї методики пропонуються різні типи рисунків і їх умовні назви, запропоновані автором адаптації і відображають деяку істотну характеристику зображення. Важливо враховувати, що умовні назви рисунків можуть не збігатися з назвами рисунків, які дали самі досліджувані. У цьому, на думку А. Вороніна, досить яскраво проявляються відмінності між вербальною і невербальною креативністю. Оскільки тест використовується для діагностики невербальної креативності, то назви рисунків, що даються самими досліджуваними, з подальшого аналізу виключаються і використовуються тільки як допоміжний засіб для розуміння суті рисунка [4].

Важливого значення в процесі дослідження за методикою «Завершення картинок» має визначення індексу оригінальності, який вказує на несхожість створеного досліджуваним власного зображення на зображення

інших. При цьому оригінальність розуміється як статистична рідкість відповіді [4].

Показник «оригінальність» рисунка підраховується за такою формулою:

$$Or = 1 - \frac{X - 1}{X_{\max} - 1}$$

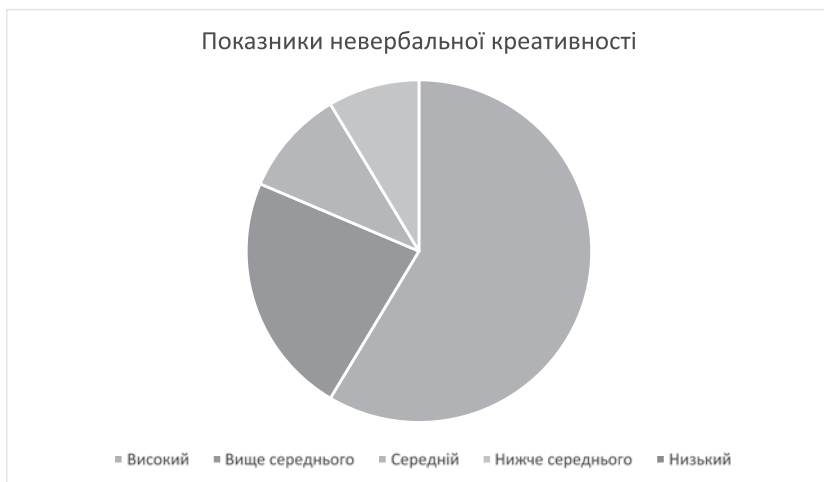
де Or – оригінальність типу рисунка;

x – кількість рисунків іншого типу;

X_{\max} – максимальна кількість рисунків такого типу для вибірки досліджуваних.

Індекс оригінальності по Е. Торренсу підраховується як середня оригінальність за всіма картинками. Якщо оригінальність рисунка дорівнює 1,00, то такий рисунок визначається унікальним. Додатково підраховується індекс унікальності, який визначається як кількість картинок для окремого досліджуваного.

Надзвичайно важливе значення креативність має й для фахівців аграрної сфери. Тому, на базі Полтавської державної аграрної академії серед здобувачів вищої освіти впродовж першого семестру 2019-2020 н.р. було проведено дослідження розвитку креативної складової професійного мислення. Вибірку респондентів склали здобувачі вищої освіти II курсу, які навчаються за спеціальністю 211 Ветеринарна медицина. Загальна кількість досліджуваних – 86 осіб.

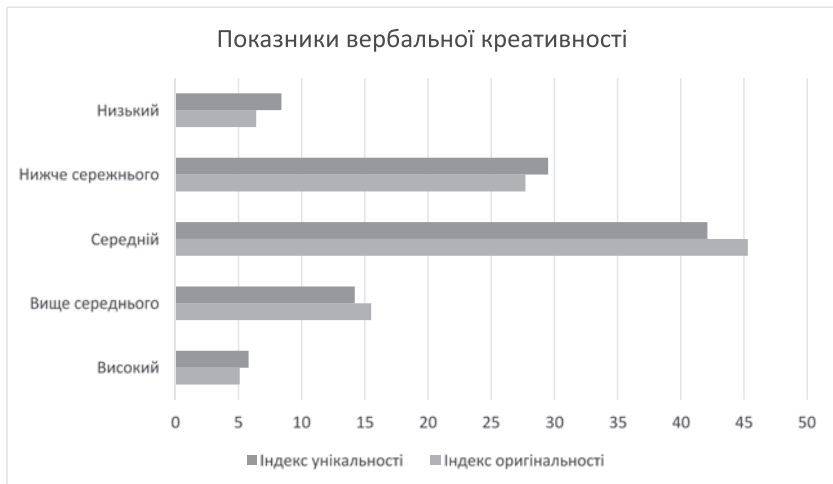
Діаграма 1. Показники невербальної креативності (за методикою Е.Торренса «Завершення картинок» адаптація А.Вороніна).

Результати емпіричного дослідження невербальної креативності здобувачів вищої освіти представлено у діаграмі 1. Аналіз цих результатів показує, що здобувачі вищої освіти виявили рівень розвитку невербальної креативності за всіма п'ятьма рівнями (низьким, нижчим за середній, середнім, вищим за середній, високим). Високий рівень – 7,9%, вищий за середній притаманний 12,5%, середній мають – 40,2%, нижче середнього спостерігався у 31,4%, низький – 8%.

Ці результати можуть свідчити про слабку здатність до розв'язування творчих завдань, перетворення та вміння відійти від стереотипів при створенні нових образів. У здобувачів вищої освіти II курсу спостерігається пасивність щодо висування нових ідей та домінування стереотипності у підходах до вирішення проблем. Але у 20,4% здобувачів вищої освіти все ж спостерігається високий та вище середнього рівень невербальної креативності, що свідчить про прагнення до розв'язання нестандартних завдань, відхід від стереотипних форм вирішення проблемних ситуацій та готовність продукувати нові пропозиції та ідеї.

Вимірювання показників вербальної креативності (мовленнєво-мисленєвої креативності) відбувалось за індексами оригінальності та унікальності. Їхній розподіл представлено в діаграмі 2.

Як свідчать дані діаграми, показники вербальної креативності у здобувачів вищої освіти спеціальності 211 Ветеринарна медицина розподілялись за

Діаграма 2. Показники вербальної креативності (мовленнєво-мисленєва креативність) (за методикою Е. Торренса «Завершення картинок» адаптація А. Вороніна).

індексами оригінальності та унікальності. Отримані результати показують про досить низький рівень мовленнєвої креативності, стереотипність у словесних висловлюваннях. Саме це характеризує професійну спрямованість лікаря-ветеринара, який користується здебільшого стереотипною професійною лексикою.

У 37,9% здобувачів вищої освіти (високий і вище середнього рівень) спостерігалась достатня мовленнєва активність, схильність до індивідуальності у вирішенні проблемних завдань та висування оригінальних ідей у словесно-мовленнєвій формі, вміння вирішувати завдання нестандартними способами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Креативність – це така інтегративна властивість особистості, в якій виявляється творче ставлення людини до діяльності, до світу. Основними параметрами, що характеризують креативність сучасної молоді людини є: 1) здатність особистості до здійснення творчого підходу у діяльності, що проявляється у: гнучкості мислення; умінні швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу, генерувати ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих; відкритості та інтересу до всього нового; здатності приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не сумніватися у власних висновках і доводити їх до кінця; пошуково-перетворюючому стилі мислення; прагненні до винаходів, творчості; 2) здатність постійно розвивати творчий досвід, загальні й фахові компетентності, що проявляється у: бажанні підвищувати професійну компетентність, отримувати нових знань, розвитку відповідних умінь, навичок; здатності швидко знаходити, набувати у творчих пошуках нові знання, розширювати свій професійний кругозір; творчому невдоволенні рівнем досягнень, як умовою подальшого зростання професійної компетентності; 3) здатність формувати та реалізувати творчу стратегію власної діяльності, що передбачає: стійку потребу у систематичному збагаченні досвіду професійної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; уміння мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою розв'язання важливої та складної проблеми; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань.

Проведене дослідження показало, що здобувачі вищої освіти II курсу спеціальності 211 Ветеринарна медицина мають недостатньо сформований рівень вербальної та невербальної креативності, що в свою чергу, може залежати від особливостей даної спеціальності (стандартизація знань та стереотипність вживання професійної лексики іншомовного походження). Тому, в процесі підготовки спеціалістів доречно поєднувати наочно-пізнавальну та творчу діяльність. Розвитку креативності здобувачів вищої освіти сприяє

цілеспрямоване тренування гнучкості мислення, асоціативності, використання мрії, фантазії, інтуїції, уяви та інтерактивних методів навчання. Також, важливою умовою залишається створення сприятливого креативного навчально-розвиваючого середовища у закладі вищої освіти, що характеризується атмосферою поваги, толерантності, дружелюбності, для творчої роботи та розкриття індивідуальних особливостей кожного здобувача. Саме такі аспекти розвиває соціально-гуманітарний блок навчальних дисциплін, які викладаються на I-II курсах навчання та дозволяють у повній мірі підготувати особистість майбутнього спеціаліста до розвитку професійної креативності за допомогою різноманітних методів: мозковий штурм, метод синектики, метод Дельфі, метод проєктів, ігрові методи, дебати, конференції, презентації, арт-терапевтичні методи, інших.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні вербальної та невербальної креативності здобувачів вищої освіти на різних курсах та спеціальностях, розробці та створенні освітньо-розвиваючого середовища для розвитку потенціалу майбутніх фахівців, моніторингу показників креативності у студентів.

Список використаних джерел:

1. Антонова О.Є. Креативність як провідний компонент у структурі особистості вчителя / О.Є. Антонова // Креативна педагогіка. Наук. метод. зб. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця, 2011. – Вип. 4. – С. 44–52.
2. Зімовін О.І. Параметри, показники та кореляти креативності / О.І. Зімовін // Вісник Харківського національного університету, №1095. Серія «Психологія», 2014. – с. 16–20.
3. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
4. Методы психологической диагностики. Выпуск 2. / Под ред. Воронина А.Н. – М., 1994. – 201 с.
5. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с.
6. Шило О.С. Проблема ціннісних орієнтацій в контексті творчої діяльності особистості / О.С. Шило // Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія; за ред. С.Д. Максименка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – Т. 10. – Вип. 7. – С. 580–591.
7. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence / J.P. Guilford. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 pp.

Transliteration of References:

1. Antonova O.Ye. Kreaty`vnist` yak providny`j komponent u strukturi osoby`stosti vchy`telya / O.Ye. Antonova // Kreaty`vna pedagogika. Nauk. metod. zb. Akademiya mizhnarodnogo spivrobotny`czstva z kreaty`vnoyi pedagogiky`. Vinny`cya, 2011. – Vy`p. 4. – S. 44–52.
2. Zimovin O.I. Parametry`, pokazny`ky` ta korelyaty` kreaty`vnosti / O.I. Zimovin // Visny`k Xarkivs`kogo nacional`nogo universy`tetu, #1095. Seriya «Psy`xologiya», 2014. – s. 16–20.
3. Maksy`menko S.D. Geneza zdijsnennya osoby`stosti / S.D. Maksy`menko. – K. : Vy`davny`czstvo TOV «KMM», 2006. – 240 s.
4. Metody psy`xology`cheskoj dy`agnosty`ky`. Выпуск 2. / Pod red. Vorony`na A.N. – M., 1994. – 201 c.
5. Shapar V.B. Suchasny`j tлумachny`j psy`xologichny`j slovny`k / V.B. Shapar. – X.: Prapor, 2007. – 640 s.
6. Shy`lo O.S. Problema cinnisny`x oriyentacij v konteksti tvorchoyi diyal`nosti osoby`stosti / O.S. Shy`lo // Aktual`ni problemy` psy`xologiyi: Psy`xologiya navchannya. Genety`chna psy`xologiya. Medy`chna psy`xologiya; za red. S.D. Maksy`menka. – K.: DP «Infomacijno-analyt`chne agentstvo», 2008. – T. 10. – Vy`p. 7. – S. 580–591.
7. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence / J.P. Guilford. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 pp.

PODLIESNA Ganna,

PhD (Psychology), Associate Professor of the Department of Humanitarian and Social Disciplines, Poltava State Agrarian Academy, Poltava, Ukraine

E-mail: podlesnue@online.ua

ORCID 0000-0001-5822-0039

ILCHENKO Aila,

PhD (Pedagogics), Associate Professor of the Department of Humanitarian and Social Disciplines, Poltava State Agrarian Academy, Poltava, Ukraine

E-mail: allailchenko11@gmail.com

ORCID 0000-0003-1862-3639

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF HIGHER EDUCATION APPLICANTS' CREATIVITY INDICATORS